

Nota van zienswijzen Notitie reikwijdte en detailniveau
voor het milieueffectrapport Meanderende Maas; dijkversterking,
rivierverruiming en gebiedsontwikkeling Ravenstein - Lith

Provincie Noord-Brabant

≡ provincie
Gelderland

Inhoud

Voorwoord	2
1 Inleiding	3
1.1 Aanleiding van deze Nota van Zienswijzen	3
1.2 Indeling van deze Nota/ leeswijzer	3
1.3 Scheiding van de rollen	3
1.4 Procedure en participatie	3
2 Individuele zienswijzen	5
3 Adviezen Commissie voor de m.e.r.	16
4 Adviezen Brabant Advies	17
Bijlage A Lijst met indieners van zienswijzen	18
Bijlage B Advies van de Commissie voor de m.e.r.	19
Bijlage C Advies van Brabant Advies	31

Voorwoord

Naar aanleiding van de ter inzage legging van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het milieueffectrapport (MER) Meanderende Maas zijn door belanghebbenden en betrokkenen zienswijzen ingediend. In deze nota wordt aangegeven of en zo ja hoe de zienswijzen worden meegenomen in het MER. Eén van de redenen van de initiatiefnemers van het project Meanderende Maas voor het bieden van de mogelijkheid om zienswijzen in te dienen is het raadplegen van de inwoners en gebruikers van het gebied. Op deze wijze kan waardevolle kennis over het gebied worden ingewonnen. Daarnaast heeft de NRD een belangrijke informerende functie. In de NRD wordt toegelicht:

- waarom het project nodig is;
- welke doelen het project heeft en welke onderzoeken nodig zijn om helderheid te verkrijgen over de mate waarin de doelen die gesteld zijn door het project gehaald worden;
- wat de effecten op het milieu zijn als gevolg van het project Meanderende Maas.

Deze nota van zienswijzen is bedoeld voor degenen die een zienswijze hebben ingediend op de NRD. De nota bevat de beantwoording van deze zienswijzen op de NRD. Daarnaast is de nota bedoeld voor degenen die in het project geïnteresseerd zijn. Zij kunnen zich, door het lezen van deze nota, een beeld vormen van de hoofdlijnen van de inspraak en van de wijze waarop de initiatiefnemers van het project Meanderende Maas zijn omgegaan met de zienswijzen en hoe deze doorwerken in het MER.

De initiatiefnemers van het project Meanderende Maas danken u voor uw interesse.

Provincie Noord-Brabant

 provincie
Gelderland

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van deze Nota van Zienswijzen

Medio oktober 2018 hebben de colleges van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant en Gelderland de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het project Meanderende Maas vrijgegeven voor inspraak. De NRD beschrijft op hoofdlijnen een voorstel voor de reikwijdte en het detailniveau van de uit te voeren onderzoeken om het milieueffectrapport (MER) op te stellen.

Van 25 oktober 2018 tot en met 6 december 2018 heeft de NRD ter inzage gelegen. In die periode zijn de wettelijke adviseurs en de betrokken bestuursorganen geraadpleegd. Doel daarvan was om door het vroegtijdig betrekken van alle betrokkenen een breed gedragen kader te verkrijgen voor de uit te voeren onderzoeken van het MER.

In deze Nota van Zienswijzen geven Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant en Gelderland aan hoe zij met de ingebrachte zienswijzen en adviezen rekening houden bij het opstellen van de MER. Het MER onderzoekt welke effecten de voorgenomen dijkversterking, rivierversmalling en gebiedsontwikkeling hebben voor het milieu en hoe eventuele negatieve effecten in de omgeving kunnen worden voorkomen.

1.2 Indeling van deze Nota/ leeswijzer

In voorliggende nota van zienswijzen wordt een reactie gegeven op de ingebrachte zienswijzen en adviezen. De nota is opgebouwd uit de volgende hoofdstukken:

- hoofdstuk 2: individuele zienswijzen en reactie initiatiefnemers;
- hoofdstuk 3: advies van de Commissie voor de milieueffectrapportage (Cie-m.e.r.) en reactie initiatiefnemers;
- hoofdstuk 4: advies van Brabant Advies en reactie initiatiefnemers..

1.3 Scheiding van de rollen

De provincies hebben een dubbele rol. Enerzijds zijn zij één van de initiatiefnemende partijen van de maatregelen. Anderzijds zijn zij het bestuursorgaan dat het ruimtelijk plan (interprovinciale structuurvisie) om de voorgenomen maatregelen een planologische basis te geven voorbereidt en vaststelt. Bij de voorbereiding van dat plan wordt een MER opgesteld. De provincie Noord-Brabant scheidt hierbij de rollen door één gedeputeerde de rol van bestuurlijke initiatiefnemer en een andere gedeputeerde de rol van bevoegd gezag te geven.

1.4 Procedure en participatie

Wanneer het MER 1e fase is afgerond wordt op basis hiervan de ontwerp interprovinciale structuurvisie (IPSV) vastgesteld. Na vaststelling wordt het ontwerp IPSV met het MER 1^e fase, ter visie gelegd. Iedereen heeft dan de gelegenheid om een zienswijze hierop in te dienen. Ook daarvoor zal te zijner tijd een nota van zienswijzen worden opgesteld. Deze zienswijzen zullen worden betrokken bij het vaststellen van de definitieve IPSV.

Ten behoeve van de (plan)uitwerking van het Voorkeursalternatief (zijnde een onderdeel van de IPSV) zal het MER 2e fase worden opgesteld. Dit MER zal in ieder geval procedureel gekoppeld worden aan de goedkeuring van één of meerdere projectplannen Waterwet voor de dijkverbetering door Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant. Aan de Gelderse zijde hoeft er geen projectplan Waterwet te worden vastgesteld. De provincie Noord-Brabant is coördinerend bevoegd gezag voor de uitvoering van de m.e.r.-procedure. Na vaststelling wordt het ontwerp van dit/deze project(plannen) Waterwet, inclusief MER 2^e fase, ter visie gelegd. De zienswijzen zullen worden betrokken bij het vaststellen van het/de definitieve project(plannen) Waterwet.

Alleen voor degenen die een zienswijze hebben ingediend op het ontwerp-projectplan en tegen de gewijzigde onderdelen in het vastgestelde projectplan, resteert dan nog een moment waarop zij de besluitvorming kunnen beïnvloeden: de gang naar de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Ook buiten deze officiële inspraak kunnen belanghebbenden zoals omwonenden, meedenken over het project Meanderende Maas. Er zijn/worden diverse bijeenkomsten (zoals werkplaatsen, dijktafels, inloopmomenten en klankbordgroep-overleggen) georganiseerd waarin individuen en belangenorganisaties hun ideeën en voorkeuren in relatie tot het project kunnen inbrengen. Meer informatie hierover vind u op www.meanderendemaas.nl

2 Individuele zienswijzen

Er zijn 10 zienswijzen ingediend op de NRD. In dit hoofdstuk worden deze zienswijzen samengevat en wordt daarop een reactie gegeven. Voor de leesbaarheid zijn enkele zienswijzen opgesplitst in meerdere reacties en/of thema's die afzonderlijk worden beantwoord.

De zienswijzen hebben op enkele punten geleid tot aanpassingen aan het reikwijdte- en detailniveau van het op te stellen MER.

Na vaststelling van deze nota van zienswijzen ontvangen degenen die een zienswijze hebben ingediend een bericht met informatie over de wijze waarop zij deze nota kunnen inzien.

Nr.	Samenvatting zienswijze	Reactie initiatiefnemers
1	<p>Inspreker vraagt om onderzoek naar de combinatie van de bedrijfsvoering in de landbouw met de plannen voor waterstandverlaging, voor het gehele project Meanderende Maas.</p> <p>Inspreker vraagt te onderzoeken wat de gevolgen van het project Meanderende Maas zijn voor de landbouw en hoe landbouw samen kan gaan met waterveiligheid en de gebiedsontwikkeling.</p>	<p>Ter toelichting op de NRD:</p> <p>Met het project Meanderende Maas worden maatregelen getroffen in de uiterwaarden die bijdragen aan waterveiligheid en de gebiedsontwikkeling. In de twee alternatieven is geen hoogproductieve landbouw meer opgenomen in de Brabantse uiterwaarden omdat deze strijdig is met de natuuropgave van 'rivier- en moeraslandschap' zoals vastgesteld in provinciaal beleid (Natuurnetwerk Nederland en Brabant). In het MER zal kwalitatief bekeken worden welke combinatiemogelijkheden er zijn tussen agrarisch gebruik/landbouw, de maatregelen voor waterveiligheid en de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en Brabant.</p>
2	<p>Inspreker vraagt te onderzoeken wat de gevolgen van het project Meanderende Maas zijn voor de landbouw en hoe landbouw samen kan gaan met waterveiligheid en de gebiedsontwikkeling</p>	<p>Aanvullend op het beoordelingskader dat in de NRD is opgenomen (oppervlakte- en/of doorsnijdingsberekeningen) zal in het MER 1^e fase (vergelijking alternatieven X en Z) kwalitatief in beeld worden gebracht of er gevolgen zijn te verwachten zijn voor de agrarische bedrijfsvoering inclusief eventuele combinatiemogelijkheden tussen agrarisch gebruik/landbouw, de maatregelen voor waterveiligheid en de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant. In de 2^e fase van het MER (uitwerking van het voorkeursalternatief) zal dit zo nodig gedetailleerder worden gedaan.</p>
3	<p>Inspreker vraagt, onder verwijzing naar reeds uitgevoerde onderzoeken voor archeologie, landschap en cultuurhistorie, aandacht voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Onderzoek van het watersysteem door de eeuwen heen in relatie tot de mogelijkheden voor bijvoorbeeld waterberging b) Context van het gebied binnen een grotere regio, namelijk het stroomgebied van Maas en Waal c) Belevingswaarden en karakteristieken voor de periode die langer teruggaat dan 100 jaar. 	<p>Ter toelichting op de NRD:</p> <p>In het MER wordt uitgebreid ingegaan op de context van het gebied en de (cultuur)historische ontwikkeling van het gebied. De geschiedenis van het gebied bepaalt mede de huidige archeologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden en vanuit dat perspectief komen de genoemde aandachtspunten terug in het MER. Het MER beschrijft immers de huidige situatie en de referentiesituatie in het studiegebied (= het gebied waar effecten verwacht kunnen worden) en bepaalt de effecten van de alternatieven ten opzichte van deze referentiesituatie.</p>
3	<p>Onder verwijzing naar het reeds uitgevoerde Belevingswaarden-onderzoek</p>	<p>Ter toelichting op de NRD:</p>

van Bureau Stroom wenst inspreker dat als belangrijke waarden behouden moeten worden, nu al kaders op te stellen zodat de gebiedskwaliteiten behouden/versterkt kunnen worden.

In het rapport Belevingswaarden staat dat het Brabantse deel van het Maasgebied weinig last heeft gehad van de rivieroverstromingen in 1995. Inspreker stelt op basis hiervan de vraag waarom de dijken in het Brabantse deel precies zijn afgekeurd.

Inspreker vraagt wat de mogelijkheden zijn voor waterberging / langer vasthouden van water in het gebied.

- 4** Inspreker geeft aan tevreden te zijn over de afstemming en samenwerking tussen de projecten Demen-Dieden en Meanderende Maas en benadrukt daarbij dat beide projecten een eigen planning hebben. Inspreker stelt dat uit onderzoek is gebleken dat er als gevolg van het project Demen-Dieden geen significant negatieve effecten op de dijk zijn en het project Demen-Dieden daarmee als 'no regret-maatregel' voor de geplande dijkversterking kan worden beschouwd. Inspreker gaat er daarom van uit dat het planvormingstraject voor Demen-Dieden conform de vastgestelde planning onafhankelijk kan worden voortgezet. Inspreker geeft aan erop te vertrouwen dat de constructieve afstemming en

De effectbeoordeling in het MER wordt gebaseerd op het Ruimtelijk Kwaliteitskader Meanderende Maas, waaraan het door inspreker genoemde Belevingswaarden-onderzoek mede ten grondslag ligt. Daarbij wordt het provinciale toetsingskader voor Ruimtelijke kwaliteit (Noord-Brabant) gehanteerd. Zie het beoordelingskader in tabel 4.1 van de NRD en de toelichtende tekst.

Ter toelichting op de NRD:

In paragraaf 2.1 van de NRD is toegelicht dat de dijk aan Brabantse zijde niet voldoet aan de in de Waterwet opgenomen overstromings-kansnorm. Deze norm geldt sinds 2017.

Ter toelichting op de NRD:

Het gebied op de Brabantse oever biedt geen realistische mogelijkheden om tot een binnendijks retentiegebied (waterberging in hoogwatersituatie) te komen. Bovendien heeft een investering in een retentiegebied vooral rendement als het zo ver mogelijk bovenstrooms wordt gerealiseerd. Het projectgebied Meanderende Maas ligt daarvoor te ver benedenstrooms. Retentie of waterberging is om die reden geen onderdeel van de scope van het project en niet als maatregel opgenomen in de alternatieven.

Ter toelichting op de NRD:

De afstemming en samenwerking tussen de projecten Demen-Dieden en Meanderende Maas zal zoals inspreker aangeeft, conform gemaakte afspraken worden voortgezet. Beide projecten volgen weliswaar hun eigen procedure, maar kunnen inhoudelijk en procesmatig niet los van elkaar worden gezien.

Voor het project Meanderende Maas is uitgangspunt dat het project Demen - Dieden gerealiseerd is/wordt. In MER-termen: het project Demen - Dieden is een autonome ontwikkeling en onderdeel van de referentiesituatie voor het project Meanderende Maas. In het MER worden de effecten van het project Meanderende Maas afgezet tegen deze referentiesituatie. Als hieruit aandachtspunten of knelpunten naar voren komen die een relatie hebben

samenwerking wordt voortgezet, opdat kansen voor synergie optimaal benut kunnen worden.

Inspreker geeft aan dat hoewel het project Demen-Dieden in principe gestoeld is op een gesloten grondbalans, met het project onder bepaalde voorwaarden mogelijk toch (gedeeltelijk) invulling kan worden gegeven aan de grondbehoefte van meanderende Maas. Het onderzoeken van deze mogelijkheid is met het oog op duurzaamheidsaspecten volgens inspreker de moeite waard en kan mogelijk gebiedsoverstijgende inzichten opleveren.

- 5** Inspreker verzoekt in de NRD een gedetailleerd onderzoek op te nemen naar de milieugevolgen van het verondiepen van de waterplas De Schans in Alphen. Verzocht wordt daar ook de huidige natuurwaarden van de waterplas bij te betrekken.

Inspreker verzoekt in de NRD onderzoek op te nemen naar de gevolgen van het graven van geulen in de uiterwaarden op het binnendijkse grondwater (extra vernatting en/of verdroging).

Inspreker geeft aan dat de maatregelen kwelneutraal of grondwatergecompenseerd in de gemeente West Maas en Waal uitgevoerd moeten worden.

Inspreker verzoekt in de "Bijlage: eerste analyse beleidskader" de gemeentelijke Structuurvisie Recreatieconcentratiegebieden en het bestemmingsplan Gouden Ham /De Schans toe te voegen ter analyse.

met het project Demen - Dieden zal het project MM hierover uiteraard met inspreker in gesprek gaan en waar nodig aanvullende afspraken maken.

Ter aanvulling op de NRD:
Onderzoek naar de mogelijkheid om met het project Demen-Dieden (gedeeltelijk) invulling te geven aan de grondbehoefte van Meanderende Maas is onderdeel van het MER.

Ter toelichting op de NRD:
Het verondiepen van De Schans is onderdeel van alternatief X en daarmee onderwerp van de effectstudies. In fase 1 van het MER wordt kwalitatief, op basis van expert judgement en uitgevoerd bureauonderzoek ingegaan op de milieugevolgen, inclusief natuur. Als het verondiepen van De Schans wordt opgenomen in het voorkeursalternatief zal in het MER 2^e fase gedetailleerder en meer kwantitatief onderzoek naar de milieueffecten plaatsvinden.

Ter toelichting op de NRD:
De genoemde aspecten zijn onderdeel van het MER-onderzoek (thema water, criteria kwel en grondwaterstand) en komen in het MER aan bod als hier daadwerkelijk effecten (kunnen) optreden. Het standpunt van inspreker wordt als ter kennisname beschouwd. Dit zienswijzepunt heeft geen betrekking op de NRD of het MER, maar betreft de voorwaarden waaronder de betreffende maatregel - indien deze onderdeel is van het voorkeursalternatief - uitgevoerd kan worden.

Ter toelichting op de NRD:
In paragraaf 4.2 van de NRD staat benoemd dat bijlage 4 een eerste analyse bevat van beleid en wet- en regelgeving. Het MER licht de relevante en actuele kaders met de randvoorwaarden nader toe en houdt hier rekening mee bij de milieubeoordeling.

<p>Inspreker verzoekt de tekst van de NRD en van de legenda van de verbeeldingen in de NRD aan te passen, zodanig dat verondieping van de waterplas in De Schans slechts mogelijk is als voldaan wordt aan het (herijkte) gemeentelijk Afwegingskader Bodemstoffen en deze tekst ook op te nemen in de op te stellen Structuurvisie.</p>	<p>De door inspreker genoemde gemeentelijke structuurvisie en bestemmingsplan worden toegevoegd aan het overzicht en worden geanalyseerd in het MER.</p>
<p>6 Inspreker spreekt zijn voorkeur uit voor alternatief X en geeft aan alleen de aaneengesloten nevengeulen uit plan Z beter te vinden.</p>	<p>In het MER wordt de legenda van de alternatieven X en Z aangepast (term gebiedseigen grond wordt vervangen door de term projectgebonden grond. Indien over het door inspreker genoemde (herijkte) gemeentelijke Afwegingskader Bodemstoffen ten tijde van het opstellen van het MER een besluit is genomen, gaat het MER hier op in als onderdeel van het Beleidskader (zie paragraaf 4.2 van de NRD).</p> <p>Wij nemen kennis van dit zienswijzepunt. Het heeft geen betrekking op de NRD of het MER, maar betreft de - mede op basis van het MER - te maken afwegingen om te komen tot een voorkeursalternatief.</p>
<p>7 Waterschap Aa en Maas heeft in het kader van de procedure tot partiële herziening van de legger (2018) aan inspreker toegezegd bij het dijkontwerp rekening te houden met toekomstige bouw- en uitbreidingsplannen van het bedrijf, de noodzaak tot verhoging van de inrit en de daardoor mogelijke verkleining van de beschikbare geluidruimte.</p>	<p>Aanvullend op het beoordelingskader dat in de NRD is opgenomen (oppervlakte- en/of doorsnijdingsberekeningen) zal in het MER 1^e fase (vergelijking alternatieven X en Z) kwalitatief in beeld worden gebracht of er gevolgen zijn te verwachten zijn voor de bedrijfsvoering. Daarbij komen de door inspreker genoemde aspecten aan de orde (toekomstige uitbreidingen, verhoging inrit in relatie tot geluid). In de 2^e fase van het MER (planuitwerking) wordt gedetailleerder en meer kwantitatief op de effecten ingegaan.</p>
<p>Inspreker vraagt een onderbouwing van de (mogelijke) verondieping van de Schans in alternatief X en onderzoek naar de meerwaarde voor natuur in relatie tot de gewenste rivierverruiming.</p>	<p>Ter toelichting op de NRD: Bij het graven van geulen komt grond vrij. Verondieping is een maatregel waarmee deze grond binnen het project kan worden verwerkt én een maatregel waarmee mogelijk de natuurwaarden (en waterkwaliteit) verbeterd worden. Het verondiepen van De Schans is onderdeel van alternatief X en daarmee onderwerp van de effectstudies. In fase 1 van het MER wordt kwalitatief, op basis van expert judgement en bureauonderzoek ingegaan op de milieugevolgen, inclusief natuur.</p>

- 8** Inspreker geeft aan dat tijdens de laatste werkplaatsen is aangegeven dat 'duurzame energie' als onderwerp verdwijnt, maar ziet in alternatief X nu wel energieneutrale dijken. Inspreker vraagt hierop nadere toelichting en vraagt of er opties zijn om beleidsdoelen van gemeenten en provincies betreffende energietransitie te koppelen aan het project Meanderende Maas.

Inspreker vindt het niet navolgbaar dat in alternatief Z geen maatregelen aan Gelderse zijde zijn opgenomen, terwijl in de vorige fase nog sprake was van zes mogelijke alternatieven waarin elk daarvan wel maatregelen aan de Gelderse zijde bevatte. Inspreker vraagt hoe alternatief Z tot stand is gekomen en waarom niet vanuit de rivierverruimende maatregelen aan Gelderse zijde hebben immers ook effect op dijken aan Brabantse zijde).

Eén van de doelen van het project is het ondernemerschap bevorderen. Op dit moment wordt dit alleen gedaan door de haven van Oss beter bereikbaar te maken. Inspreker vraagt of er geen andere mogelijkheden zijn, wat de opties zijn voor recreatie en wat de relatie is tussen Gouden Ham en mogelijke nieuwe nevengeulen (kan hier veilig gevaren worden, zijn er opties voor aanlegsteigers).

Als het verondiepen van De Schans wordt opgenomen in het voorkeursalternatief zal in het MER 2e fase gedetailleerder en meer kwantitatief onderzoek naar de milieueffecten plaatsvinden.

Ter toelichting op de NRD:

Het bevorderen van duurzaamheid is één van de doelen van het project, zie paragraaf 2.3. van de concept-NRD. Duurzame energie is één van de facetten van duurzaamheid. In het MER zal worden toegelicht en onderbouwd welke mogelijkheden realistisch zijn binnen de 'scope' van het project en hoe hieraan in de alternatieven invulling is gegeven. Mochten er vanuit de gemeenten en provincies plannen en initiatieven zijn, die voldoende concreet zijn, dan zal het project daar zo goed mogelijk op anticiperen.

Ter toelichting op de NRD:

De alternatieven X en Z bevatten gezamenlijk alle bouwstenen/maatregelen die bijdragen aan de doelstellingen. Bij het samenstellen van het voorkeursalternatief worden keuzes gemaakt uit de bouwstenen/maatregelen die in de alternatieven X en Z zijn opgenomen.

In het MER zal worden onderbouwd hoe de alternatieven X en Z tot stand zijn gekomen en welke visie daarbij leidend is geweest.

In de effectbeschrijving van alternatief X en de toetsing aan het doelbereik zal de door inspreker aangehaalde samenhang tussen het Gelderse en het Brabantse deel zeer zeker een plaats hebben, zodat dit kan worden meegewogen bij de keuze voor het voorkeursalternatief.

Ter toelichting op de NRD:

In tabel 3.1 van paragraaf 3.2 van de NRD is aangegeven hoe in de alternatieven X en Z met dit facet van de doelstelling wordt omgegaan.

Momenteel worden de alternatieven X en Z nader uitgewerkt en in het MER zal worden onderbouwd hoe de alternatieven tot stand zijn gekomen. Tussen beide alternatieven zit een verschil tussen het creëren van ruimte voor recreatievaart op (een deel van de) meanders. De effecten van deze verschillende mogelijkheden worden in het MER beschreven.

Inspreker vraagt of er beleidsdoelen van gemeenten, provincies of waterschappen zijn die aan het project gekoppeld worden, zodat geldstromen gecombineerd kunnen worden. Hij geeft aan dat dit mogelijkheden vergroot en kosten reduceert.

- 9 Inspreker verzoekt het project een (Maatschappelijke) KostenBatenAnalyse te maken.

Inspreker vraagt in de NRD te beschrijven volgens welke werkwijze de doelbereiktoets (paragraaf 4.4 NRD) wordt uitgevoerd.

Inspreker mist een limitatieve opsomming van autonome ontwikkelingen in de NRD Hij geeft aan dat een goede beschrijving van de referentiesituatie nodig is om de effecten goed te kunnen beschrijven en is van mening dat belanghebbenden inspraak moeten kunnen hebben op de manier waarop de referentiesituatie wordt bepaald.

Inspreker constateert dat in de alternatieven X en Z geen maatregelen zijn opgenomen die rechtstreeks te maken hebben met de (neven)doelstelling 'woonklimaat en vitaliteit kernen verbeteren'. Tijdens de werkplaatsen

De mogelijkheden voor het koppelen van overheidsmiddelen en private middelen en de combinatie van geldstromen wordt meegenomen in het project, echter dit is geen onderdeel van het MER.

Ter toelichting op de NRD:
Het uitvoeren van een MKBA is onderdeel van het project en vooral gericht op het inschatten van de maatschappelijke meerwaarde De MKBA volgt een eigen spoor en is geen onderdeel van het MER.

Ter toelichting op de NRD:
Het beoordelingskader (zie NRD paragraaf 4.4) geeft aan op welke aspecten de effecten en het doelbereik worden getoetst. Dat wordt in het MER opgenomen en toegelicht. Als het MER ter inzage ligt (samen met de ontwerp-Structuurvisie) kan eenieder, dus ook inspreker, daar een reactie op geven. Ook de onafhankelijke Commissie m.e.r. adviseert over het uitgevoerde onderzoek. Voor het MER 2^e fase wordt het beoordelingskader herijkt en toegespitst op de onderzoeken die voor de planuitwerking relevant zijn.

Ter toelichting op de NRD:
Zoals beschreven in de NRD (paragraaf 4.1) wordt de te hanteren referentiesituatie in het kader van het MER-onderzoek bepaald. Aangegeven is dat daarbij wordt uitgegaan van voorziene ruimtelijke ontwikkelingen, die voldoende concreet zijn en waarvan aannemelijk is dat ze worden uitgevoerd: ontwikkelingen waarvoor een ontwerpbesluit of besluit is vastgesteld.
Als het MER 1^e fase ter inzage ligt (samen met de ontwerp-Structuurvisie) kan eenieder, dus ook inspreker, daar een reactie op geven. Ook de onafhankelijke Commissie m.e.r. adviseert over het uitgevoerde onderzoek.

Ter toelichting op de NRD:
De maatregelen in de alternatieven X en Z zijn gericht op de hoofdoelen waterveiligheid (dijk, rivierversuiming) en gebiedsontwikkeling. Deze maatregelen kunnen de ruimtelijke kwaliteit

werd volgens inspreker gesuggereerd dat dit thema binnen andere kaders wordt opgepakt. Hij vraagt hier specifiek aandacht voor in de Structuurvisie.

versterken en/of aanleiding vormen voor ontwikkelingen van de kernen. Beide alternatieven houden rekening met het Ruimtelijk kwaliteitskader MM. In het MER zullen ook de effecten worden beoordeeld op o.a. woon- en leefmilieu. De beoogde interprovinciale Structuurvisie zal de planologische inpassing vormen voor het Voorkeursalternatief.

Ten aanzien van het beoordelingskader (tabel 4.1 NRD): Inspreker vraagt voor welke thema's cumulatie van effecten wordt meegenomen.

Ter toelichting op de NRD: Cumulatie zal worden meegenomen bij het opstellen van het MER voor de thema's/criteria waarbij dit aan de orde blijkt te zijn gezien de resultaten van de onderzoeken. Daarbij wordt ook ingegaan op de mogelijke samenhang met andere dijkversterkingsprojecten langs de Maas in de omgeving.

Inspreker vraagt waarom geen onderscheid wordt gemaakt tussen de toe te passen onderzoeksmethoden voor fase 1 en fase 2 van het MER.

Ter toelichting op de NRD: Paragraaf 4.4 van de NRD gaat hier op in. Toegelicht is dat de onderzoeksmethodiek wordt afgestemd op de fase van het onderzoek en de keuzes die in de betreffende fase worden gemaakt. In de 1^e fase gaat het om de keuze van het voorkeursalternatief op basis van de vergelijking van de alternatieven X en Z, in de 2^e fase gaat het om keuzes met betrekking tot de verdere uitwerking van het voorkeursalternatief. De thema's en beoordelingscriteria blijven in beginsel hetzelfde. Belangrijk is hierbij dat het detailniveau tussen de verkenning en de planuitwerking verschillend kan zijn, passend bij de onderbouwing van de beslissing aan het eind van de fase. In het MER zelf wordt voor ieder thema toegelicht hoe het onderzoek is uitgevoerd.

Inspreker vraagt waarom voor rivierkunde alleen het effect op hoog- en reguliere waterstand wordt beoordeeld. In het kader van klimaatverandering lijkt het inspreker meer voor de hand te liggen om het effect op extreme waterstanden (zowel hoog als laag) te beoordelen.

Ter toelichting op de NRD: De Maas is op het traject Ravenstein - Lith een gestuwde rivier. Bij lage afvoeren zal het peil in de rivier niet meedalen vanwege de gestuwde situatie, tenzij het stuwpeil niet kan worden gehandhaafd. Dat betekent, dat beperkt effecten naar de omgeving ontstaan zolang er sprake is van een redelijke afvoer.

Inspreker vraagt of bij de beoordeling van effecten op waterkwaliteit ook gekeken wordt naar de daarvoor geldende waterkwaliteitsdoelen, en vraag daarbij ook welke dat dan zijn.

Inspreker vindt het onduidelijk wat wordt bedoeld met maaiveldaling. Gaat het om doelbewust afgraven van de bodem? Als het gaat om een afgeleid effect van een verandering in grondwaterstanden is het volgens hem logischer om dit te koppelen aan de beoordeling van grondwatereffecten.

Inspreker vraagt voldoende aandacht voor effecten op recreatievaart en onder welk thema dit beoordeeld wordt.

Inspreker vraagt expliciet aandacht voor de beoordeling van de projectdoelstelling 'Woonklimaat en vitaliteit kernen verbeteren' en vraagt om duidelijkheid waar dit thema aan bod komt.

Inspreker geeft aan dat het gebruik van enkel de TOP10 grondgebruikkaart niet voldoende lijkt om de beoordeling uit te voeren. Op PDOK staan veel meer bronnen op basis waarvan de beoordeling op een relatief eenvoudige manier kan plaatsvinden.

In het MER zal dit nader worden onderbouwd en ingegaan worden op effecten onder extreme omstandigheden.

In aanvulling op de concept-NRD wordt aan dit punt aandacht besteed in het MER: het criterium "Oppervlaktewaterkwaliteit Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen" wordt toegevoegd bij het thema Water. De alternatieven worden voor dit criterium beoordeeld op de mate waarin kwaliteitsverlies of verbetering optreedt en of daarbij sprake is van tijdelijke en/of permanente effecten.

Ter toelichting op de NRD:

Bedoeld is het (afgeleide) effect van de voorziene maatregelen, bijvoorbeeld grondverzet. Het is gebruikelijk dit onder het thema bodem te beschrijven, als echter tijdens het onderzoek blijkt dat het logischer is het onder te brengen bij het thema water, dan zal dat uiteraard gebeuren.

Ter toelichting op de NRD:

Het aspect recreatievaart krijgt voldoende aandacht. Het is onderdeel van het thema Scheepvaart en van het thema "Landbouw, recreatie en overig ruimtegebruik". Bij het thema Scheepvaart gaat het vooral om feitelijke belemmeringen en (on)veiligheid voor scheepvaart op de Maas. Bij het thema Recreatie gaat het om positieve en negatieve effecten op de recreatieve gebruiksmogelijkheden in het studiegebied.

Ter toelichting op de NRD:

Zie het vorige antwoord inzake woonklimaat en vitaliteit kernen.

Ter toelichting en (mogelijke) aanvulling op de NRD: Als lopende het onderzoek blijkt dat de TOP10 grondgebruikkaart onvoldoende informatie biedt om een zinvolle effectbepaling te doen (dat wil zeggen: onvoldoende informatie oplevert om een zorgvuldige afweging tussen de alternatieven X en Z te maken) dan zal een andere bron gebruikt worden. De door inspreker genoemde PDOK is dan één van de opties.

Inspreker vraagt of het thema beheer en onderhoud wordt beoordeeld op basis van de LCC-methodiek. Deze methodiek heeft zijn voorkeur, omdat daarmee ook een stukje duurzaamheid wordt meegenomen in de beoordeling.

Inspreker mist in het beoordelingskader de effecten op hoogwaterveiligheid. Inspreker vraagt, met het oog op de uiteindelijke afweging, inzichtelijk te maken of er toekomstbestendig en adaptief wordt ontworpen (is er bijv. sprake van overhoogte of een extra buffer) en hoe de interactie is met andere projectdoelstellingen.

- 10** Inspreker vraagt de mogelijkheden te onderzoeken om het project Meanderende Maas te benutten om samen met de maatregelen de ruimtelijke kwaliteit van het recreatiegebied De Gouden Ham te verbeteren. Naar zijn mening biedt het project kansen om het dag- en verblijfsrecreatief aanbod te vergroten.

Inspreker vraagt te onderzoeken of het maken van een doorvaart in de dam tussen het schiereiland Groene Eiland en de maasdijk bij kan dragen aan de projectdoelstellingen t.a.v. water en recreatie.

Ter toelichting op de NRD:

De LCC-methodiek is onderdeel van de kostenraming, die voor beide alternatieven wordt opgesteld (1^e fase) en voor het voorkeursalternatief (2e fase).

In het kader van het MER gaat het om de niet-financiële kant van beheer en onderhoud.

Duurzaamheid is een apart thema.

Ter toelichting op de NRD:

Het realiseren van de wettelijke waterveiligheidsnorm (combinatie van dijk veilig maken en rivierverruiming) is één van de hoofddoelstellingen van het project, zie paragraaf 2.3 van de NRD. Aangezien voldoen aan de waterveiligheidsnormen een randvoorwaarde is, zijn de alternatieven hierin niet onderscheidend. De alternatieven verschillen wel enigszins in toekomstbestendigheid door een klein verschil in de waterstandseffecten van rivierverruiming en de termijn waarop weer dijkhoogtetekorten zullen ontstaan. In het MER wordt dit nader toegelicht. In het gebied De Gouden Ham zijn geen gebiedsmaatregelen voorzien.

De focus van het project ligt op het versterken van de onderlinge samenhang tussen dijkversterking, maatregelen voor rivierverruiming en gebiedsontwikkeling. Deze samenhang ontbreekt (grotendeels) in de Gouden Ham en om die reden zijn daar binnen het project Meanderende Maas niet direct maatregelen voorzien die daar het aanbod vergroten. Wel ontstaat op andere plaatsen een vergroting van het aanbod. In het MER kan dit aangegeven worden.

De focus van het project ligt op het versterken van de onderlinge samenhang tussen dijkversterking, maatregelen voor rivierverruiming en gebiedsontwikkeling. Een doorvaart in het noorden bij het Groene Eiland draagt niet bij aan rivierverruiming en daarmee ook niet aan een versterking van de onderlinge samenhang. De doorvaart in de dam is om die reden niet als kansrijk beoordeeld en geen onderdeel van één van de alternatieven.

3 Advies Commissie m.e.r.

De volledige adviezen van de Commissie voor de milieueffectrapportage zijn opgenomen in bijlage B.

Deze adviezen zijn integraal onderdeel van de reikwijdte en detailniveau voor het op te stellen MER.

4 Adviezen Brabant Advies

De volledige adviezen van Brabant Advies zijn opgenomen in bijlage C.

Op een tweetal punten na, maken deze adviezen integraal onderdeel van de reikwijdte en detailniveau voor het op te stellen MER. De motivering om twee punten niet in de reikwijdte en detailniveau op te nemen, is hieronder weergegeven.

Advies	Reactie initiatiefnemers
<p><u>Benutten van natuurlijke processen</u></p> <p>Bij het komende keuzeprocés van het waterveilig, klimaat robuust en toekomstbestendig inrichten van het gebied geven wij in overweging zo veel mogelijk gebruik te maken van de werking en kracht van natuurlijke processen langs een langer riviertraject waaronder het laten meestromen van meanders en de ruimte tussen en achter de dijken te benutten als waterberging om extreme piekafvoer te accommoderen.</p>	<p>Toelichting:</p> <p>De maatregelen in het projectgebied Meanderende Maas hangen nauw samen met lopende verkenningen van rivierverruimende maatregelen boven- en benedenstrooms, waar onder retentie/waterberging (Lob van Gennep) en nevengeulen (o.a. Alem). Retentie heeft vooral effect als het zo ver mogelijk bovenstrooms wordt gerealiseerd. Het projectgebied Meanderende Maas ligt daarvoor te ver benedenstrooms. Retentie of waterberging is om die reden geen onderdeel van de scope van het project en niet als maatregel opgenomen in de alternatieven van dit project. Deze motivatie zal in het MER verder worden toegelicht.</p>
<p><u>Hoger schaalniveau</u></p> <p>Op een hoger schaalniveau zou er bovendien gekeken kunnen worden naar de interactiemogelijkheden tussen het watersysteem van de Maas en de Waal, van belang bij extreme situaties van droogte c.q. hoog water.</p>	<p>Toelichting:</p> <p>Op een hoger schaalniveau vormt het project onderdeel van een ketting van riviermaatregelen langs de Maas; de interactie tussen de bovenstroomse en benedenstroomse maatregelen is belangrijke context van het project.</p> <p>Interactie tussen Waal en Maas (via het sluiskanaal bij St. Andries en een eventuele natuurlijke verbinding) vallen buiten de scope van dit project. Er is inderdaad nu al interactie tussen Waal en Maas bij extreme droogte/laagwater (t.b.v. scheepvaart). Voor de waterveiligheid bij extreme hoogwaters biedt interactie tussen Waal en Maas geen robuuste oplossing voor de realisatie van de wettelijke norm, aangezien hoogwaters op de Waal en Maas ook tegelijk kunnen vallen. Deze motivatie zal in het MER verder worden toegelicht.</p>

Bijlage A Lijst met indieners van zienswijzen

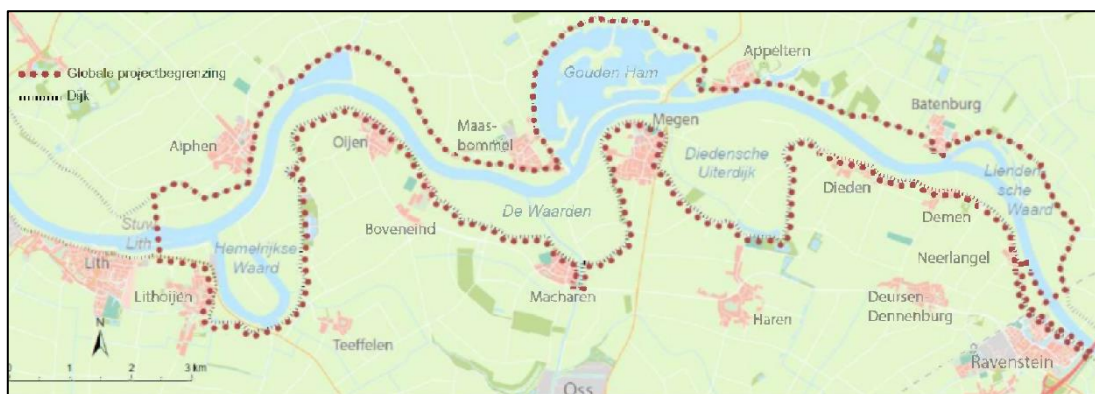
Nr.	Afzender
1	Particulier (bedrijf), Ooijen
2	Particulier (bedrijf), Macharen
3	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
4	K3Delta, Andelst
5	Gemeente West Maas en Waal
6	Particulier, Appeltern
7	SPA WNP namens bedrijf uit Ravenstein
8	Particulier, Alphen
9	Particulier, Megen
10	Particulier (bedrijf), Appeltern

Bijlage B Advies van de Commissie voor de m.e.r.

1. Hoofdpunten van het milieueffectrapport (MER)

De Stuurgroep Meanderende Maas¹ wil de dijk langs de zuidzijde van de Maas tussen de A50 bij Ravenstein en de sluis bij Lith versterken om aan de waterveiligheidsnorm te voldoen². De Stuurgroep wil tevens onderzoeken hoe rivierverruiming kan bijdragen aan de waterveiligheid en hoe een nieuwe inrichting van het gebied kan bijdragen aan een ecologisch, economisch en sociaal vitaal gebied. Voor deze drie onderdelen (dijkversterking, rivierverruiming en gebiedsontwikkeling) is het project 'Meanderende Maas' gestart, zie figuur 1 voor het projectgebied.

Voor besluitvorming wordt een MER opgesteld, omdat op voorhand nadelige milieueffecten niet kunnen worden uitgesloten. De provincie Noord-Brabant heeft de Commissie voor de milieueffectrapportage³ (verder: de Commissie) gevraagd om te adviseren welke informatie in het MER moet worden opgenomen. De Commissie heeft de bij de provincie binnengekomen zienswijzen over de concept notitie reikwijdte en detailniveau⁴ (verder: notitie R&D) betrokken bij haar advies.

Figuur 1: het projectgebied van de Meanderende Maas (Bron: Notitie R&D)

Hoofdpunten voor het MER

Om het milieubelang volwaardig mee te wegen in de besluitvorming, vindt de Commissie de volgende aandachtspunten van belang voor het op te stellen MER:

¹ De Stuurgroep is een samenwerkingsverband tussen de waterschappen Aa en Maas en Rivierenland, de provincies Noord-Brabant en Gelderland, de gemeenten Oss, West Maas en Waal en Wijchen, Natuurmonumenten en het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat/Rijkswaterstaat.

² De dijken aan de noordelijke, Gelderse zijde van dit traject behoren niet tot de urgente dijktrajecten. De hoogteopgave is daar beperkt en versterking is voorlopig niet aan de orde.

³ De samenstelling en werkwijze van de werkgroep van de Commissie m.e.r. en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, via de link [3346](#) of door dit nummer op www.commissiemer.nl in te vullen in het zoekvak.

⁴ Concept-Notitie Reikwijdte en Detailniveau milieueffectrapportage, Meanderende Maas; dijkversterking, rivierverruiming en gebiedsontwikkeling Ravenstein-Lith.

- Beschrijving van de veiligheidsproblematiek, waarbij per dijktraject duidelijk wordt aangegeven waarom de dijk niet aan de normen voldoet. Deze informatie is nodig om te bepalen wat mogelijke oplossingen zijn.
- Beschrijving van de kansen die in het plangebied aanwezig zijn voor de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Brabant en het Gelders Natuurnetwerk.
- Beschrijving van de verschillende doelstellingen van het project en hun rangorde. Deze informatie is van belang om de verschillende alternatieven te kunnen afbakenen en te toetsen op doelbereik.
- Onderbouwing van de wijze waarop de twee al geselecteerde ‘kansrijke’ alternatieven tot stand zijn gekomen, met specifieke aandacht voor de oplossingen voor de waterveiligheid per dijktraject en de rol van het milieubelang.
- Beschrijving van het afwegingsproces naar het voorkeursalternatief, zodanig dat duidelijk is hoe milieuargumenten daarbij een rol hebben gespeeld.
- De positieve en negatieve milieugevolgen van de alternatieven op de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurwaarden en de woon- en leefomgeving, en mogelijke maatregelen om negatieve gevolgen te beperken.

Besluitvormers en insprekers lezen in de eerste plaats de samenvatting van het MER. Daarom verdient dit onderdeel bijzondere aandacht. De samenvatting moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling vormen van de inhoud van het MER.

In de volgende hoofdstukken beschrijft de Commissie in meer detail welke informatie het MER moet bevatten. De Commissie bouwt in haar advies voort op de notitie R&D. Dat wil zeggen dat ze in dit advies niet ingaat op de punten die naar haar mening in de notitie voldoende aan de orde komen.

M.e.r. en besluitvorming

De Stuurgroep Meanderende Maas wil de dijk versterken, de rivier verruimen en het gebied ontwikkelen tussen Ravenstein en Lith. Voor de besluitvorming hierover maakt zij onderscheid in twee fases:

Fase 1: Verkenningsfase: uitwerking en afweging van verschillende alternatieven voor de dijkversterking, rivierverruiming en gebiedsontwikkeling in het MER 1^e fase. Aan het eind van deze fase wordt een voorkeursalternatief gekozen. Het voorkeursalternatief wordt verankerd in een interprovinciale structuurvisie.

Fase 2: Planuitwerkingsfase: uitwerking voorkeursalternatief tot een gedetailleerd ontwerp in het MER voor de 2e fase. Aan het eind van de deze fase besluit Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant over één of meerdere projectplannen Waterwet voor de dijkversterking.

De Stuurgroep Meanderende Maas is de initiatiefnemer van beide fases. De provincie Noord-Brabant is coördinerend bevoegd gezag voor de m.e.r.-procedure in beide fases.

2. Doelen, participatie en besluiten

2.1 Doelen

Het project Meanderende Maas heeft volgens de notitie R&D drie hoofddoelen, namelijk de dijk veilig maken, rivierverruiming en gebiedsontwikkeling. Daarnaast is er een aantal neven-doelen: natuur behouden en versterken, de ruimtelijke kwaliteit versterken en beleefbaar maken, de vrijetijdseconomie versterken, het ondernemerschap stimuleren, het woonklimaat en de vitaliteit van de kernen verbeteren en duurzaamheid bevorderen.

De Commissie adviseert om alle doelstellingen van het project en hun rangorde in het MER duidelijk te omschrijven. Geef ook aan of doelen met elkaar kunnen conflicteren. Deze informatie is van belang om de verschillende alternatieven duidelijk te kunnen afbakenen en te toetsen op doelbereik. De Commissie gaat in de volgende paragraaf verder in op de doelstellingen 'dijken veilig maken' en 'rivierverruiming' omdat waterveiligheid de aanleiding is voor het project.

2.1.1 Aanleiding: waterveiligheid

De dijk tussen Ravenstein en Lith is recent getoetst aan de wettelijke normen voor waterveiligheid volgens het Wettelijke Beoordelingsinstrumentarium. De notitie R&D stelt dat de dijk in de huidige situatie niet voldoet aan de gestelde veiligheidsnormen. Afbeelding 2.1 van de notitie R&D geeft een overzicht van de resultaten van de door het Waterschap Aa en Maas uitgevoerde veiligheidsanalyse voor het jaar 2075. Hieruit blijkt dat de dijk zonder maatregelen op de meeste plekken te laag zal zijn. Een verhoging van de kruin is daarom noodzakelijk. Tevens blijkt uit de figuur dat voor die situatie (2075) de meeste plekken niet voldoen aan de veiligheidsnormen voor piping en/of stabiliteit. De uitgevoerde veiligheidsanalyse is niet in de notitie R&D opgenomen. Ook geeft de notitie R&D geen inzicht in de veiligheidstekorten voor de huidige situatie.

De Commissie adviseert om in het MER een probleemanalyse op te nemen per onderscheidend dijkvak. Licht daarin toe wat de veiligheidstekorten zijn in de huidige situatie en voor de situatie over 50 en 100 jaar (respectievelijk 2075 en 2125)⁵ en tot welke opgaven dit leidt.

Maak bij de beschrijving van de veiligheidsopgaven onderscheid in de doelstelling voor dijkversterking en de gekozen doelstelling voor de verlaging van de maatgevende hoog waterstanden door rivierverruiming. In de notitie R&D staat dat rivierverruimingsmaatregelen enerzijds kunnen worden uitgevoerd ter compensatie van verlies aan ruimte bij buitendijkse

⁵ Het onderscheid in 50 en 100 jaar is van belang omdat er wordt gedacht aan zowel oplossingen in de grond als constructieve oplossingen. Oplossingen in de grond dienen te worden ontworpen voor 50 jaar veilig en constructies voor 100 jaar veilig.

versterkingen en anderzijds ter ontlasting van de opgave voor dijkverhoging, stabiliteit en piping⁶. Dijkversterking en rivierverruiming zijn in die zin complementair.

De Commissie adviseert in het MER een heldere beschrijving en onderbouwing op te nemen van het bovenstaande inclusief een streefniveau voor een te realiseren waterstandsverlaging door rivierverruiming. Dit streefniveau kan vervolgens worden gebruikt als doelstelling waaraan de rivierverruimingsmaatregelen kunnen worden getoetst. Dit laatste in samenhang met het te realiseren waterstandsverlagend effect binnen het project Demen–Dieden, zie kader in paragraaf 3.3. van dit advies.

2.2 Besluitvorming

De m.e.r.–procedure wordt in ieder geval doorlopen voor de besluitvorming over de interprovinciale structuurvisie (MER fase 1) en één of meerdere projectplannen Waterwet (MER fase 2). Er zullen ook nog diverse andere besluiten nodig zijn voor de uitvoering van het project Meanderende Maas waaronder diverse vergunningen. Geef per fase aan welke besluiten genomen moeten worden, wie daarvoor het bevoegd gezag is en wat globaal de tijdsplanning is.

2.3 Participatie

Uit de website van het project (www.meanderendemaas.nl) blijkt dat de Stuurgroep veel waarde hecht aan participatie vanuit de omgeving. Op verschillende manieren wordt de omgeving geïnformeerd over, en betrokken bij het ontwerpproces. Er wordt actief informatie opgehaald bij bewoners en andere betrokkenen door bijvoorbeeld het organiseren van werkplaatsen waar ideeën ingebracht kunnen worden. Ook kunnen ideeën voor het project via de website aangedragen worden.

De Commissie verwacht dat dit participatieproces ook waardevol kan zijn bij de totstandkoming van het MER en het ontwikkelen van de alternatieven, onder andere omdat lokale kennis kan worden ingebracht. Geef aan hoe bij de keuze voor het voorkeursalternatief wordt omgegaan met zienswijzen en adviezen, voordat dit alternatief verder wordt uitgewerkt in het projectplan.

3. Voorgenomen activiteit en alternatieven

3.1 Algemeen

Beschrijf het voornemen zo uitgebreid als nodig is om een goede vergelijking van alternatieven en een effectbeschrijving van het voorkeursalternatief mogelijk te maken. Geef waar relevant, ook bij de vergelijking van alternatieven, inzicht in:

⁶ Piping: het (kwel)water dat onder de dijk doorstroomt, neemt grond mee. Hierdoor ontstaat een 'tunnel' die de dijk uitholt. Dit kan leiden tot inzakken van de dijk.

- de activiteiten die plaatsvinden in de realisatiefase (aanleg/inrichting);
- de eindsituatie (beheer, onderhoud en gebruik).

Besteed ook aandacht aan de fasering en doorlooptijd van de uitvoering, de mogelijke herkomst en aan- en afvoer van materiaal.

De Commissie adviseert voor het in beeld brengen van de huidige situatie in het plangebied gebruik te maken van kaartmateriaal en lengte- en dwarsprofielen. Een goed beeld van de specifieke kenmerken van het plangebied (reliëf, landgebruik, bebouwing, infrastructuur, cultuurhistorische objecten, landschappelijke structuren, natuurwaarden en -potenties en waterlopen) is van groot belang om de effecten van de ingrepen goed te kunnen begrijpen. Zoom specifiek in op locaties waar alternatieven zich van elkaar onderscheiden en waar zich lokaal knelpunten of kansen kunnen voordoen.

3.2 Ontwikkeling alternatieven

De notitie R&D beschrijft globaal twee te onderzoeken alternatieven voor het MER 1^e fase, namelijk alternatief X en Z. In alternatief X zijn volgens de notitie R&D grondgebonden oplossingen voor de dijk leidend, de riviergebonden processen sturend voor de ontwikkeling van de uiterwaarden en de natuur daarbinnen. De mens heeft een indirecte rol in het beheer. In alternatief Z wordt meer ingezet op constructies als dijkverbeteringsmaatregel en zijn de aanwezige patronen in de uiterwaarden en cyclisch ingrijpen door de mens (bv. maaien, snoeien, baggeren) sturend in het beheer.

De Commissie kan zich in grote lijnen vinden in deze twee alternatieven. De alternatieven moeten nog wel verder worden uitgewerkt/ ontwikkeld. Een essentieel onderdeel van m.e.r. is na te gaan of er alternatieve oplossingen voor het voornemen zijn met minder of andere milieueffecten. De Commissie kan dit nog niet herleiden uit de notitie R&D en adviseert om in het MER in ieder geval in te gaan op de volgende punten:

- Een heldere beschrijving van de alternatieven. Maak bij deze beschrijving gebruik van duidelijk kaartmateriaal en tekeningen die de opbouw van de dijk en omgeving verhelderen (lengte- en dwarsprofielen).
- De wijze waarop de alternatieven uit de notitie R&D tot stand zijn gekomen. Ga hierbij in ieder geval in op:
 - o De informatie die uit het participatieproces naar voren is gekomen.
 - o De aansluiting van de alternatieven op de hoofd- en nevendoelelen.
 - o De mogelijke oplossingen voor de waterveiligheid per dijkvak.
 - o De leidende principes voor de versterking van de ruimtelijke kwaliteit die beschreven zijn in hoofdstuk 4 van het Ruimtelijk Kwaliteitskader (zie ook paragraaf 4.2 van dit advies).⁷ Geef aan hoe deze principes zijn vertaald in de alternatieven.

⁷ Zie Ruimtelijk Kwaliteitskader, Verkenning Ravenstein-Lith, Strootman Landschapsarchitecten, 25 oktober 2017.
Nota van zienswijzen Notitie Reikwijdte en Detailniveau | februari 2019

- o De kansen voor de inrichting van het NatuurNetwerk Nederland (zie ook paragraaf 4.3 van dit advies).
- o De twee optionele maatregelen (geul Oijensche Middenwaard en geulen in de Lymen), die op de kaart van alternatief X staan. Ga in op de betekenis van deze twee maatregelen voor het project als geheel en voor de bestaande dijk aan de Gelderse kant van de rivier⁸. Doe dit ook voor het al dan niet verondiepen en herinrichten van de plas 'De Schans'.
- o Het project Demen–Dieden, zie kader paragraaf 3.3.van dit advies. Bestudeer of er mogelijkheden zijn voor meer synergie tussen beide projecten. De Commissie denkt hierbij bijvoorbeeld aan het graven van kleikisten op zwakke plekken in de ondergrond van uiterwaarden. Hiermee wordt mogelijk de kans op piping verkleind.

Keuze voorkeursalternatief

Uit de twee onderzochte alternatieven zal aan het einde van MER fase 1 het voorkeursalternatief worden samengesteld. Het voorkeursalternatief is niet per definitie een van de twee alternatieven, maar kan ook bestaan uit een combinatie van bouwstenen van deze alternatieven.

Beschrijf in het MER op een duidelijke en navolgbare wijze welke afwegingen en keuzes zijn gemaakt om te komen tot het voorkeursalternatief, waarbij het milieubelang volwaardig is meegewogen.

3.3 Referentiesituatie

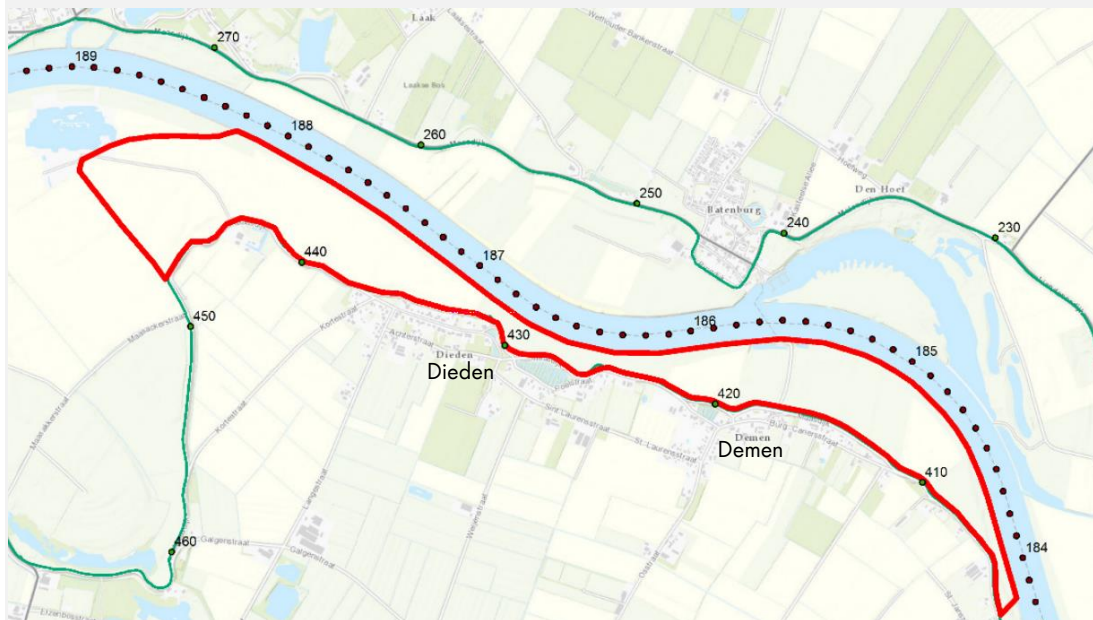
Werk de referentiesituatie uit zoals deze is beschreven in de notitie R&D. Geef duidelijk aan welke relevante ontwikkelingen tot de autonome ontwikkeling behoren. Ga hiervoor ook in op het project Demen–Dieden, zie onderstaand kader. Indien tijdens het opstellen van het MER al een (ontwerp)besluit wordt genomen over Demen–Dieden dan behoort dit project tot de autonome ontwikkeling. De realisatie van beide projecten vraagt om een nauwe afstemming en samenwerking, zoals ook in de notitie R&D wordt aangegeven. Geef in het MER aan hoe dit wordt vormgegeven en geborgd.

Project Demen–Dieden

Op dit moment werkt Natuurmonumenten een plan uit voor ontwikkeling van de uiterwaarden bij Demen en Dieden tot natuurgebied, zie figuur 2 voor het projectgebied. Dit is al eerder gedaan voor het in het plangebied gelegen deelgebied 'Hemelrijkse Waard'. Het project Demen–Dieden bestaat uit het verlagen van de uiterwaarden, het creëren van moeraszones en het graven van nevengeulen. Hierdoor kan keramische klei worden gewonnen voor productie van bakstenen en dakpannen, de natuur zich beter ontwikkelen en de waterveiligheid worden vergroot. Dit levert ook een bijdrage aan de doelstellingen van het project Meanderende Maas. Andersom biedt het project

⁸ De aanleg van geulen kan mogelijk leiden tot een beïnvloeding van het hydrologische systeem in het achterland van de dijk aan de Gelderse kant van de rivier.

Meanderende Maas ook kansen voor het project Demen–Dieden om problemen als grondoverschotten en lokale waterstandsverhogingen op een ander schaalniveau op te lossen.

Figuur 2: het projectgebied van de Demen–Dieden (Bron: startdocument MeerMaas)

Demen–Dieden loopt voor op het project Meanderende Maas en doorloopt als project zelfstandig de m.e.r.–procedure. Voor het project Demen–Dieden is in oktober 2017 een notitie R&D ter inzage gegaan. Het MER zal naar verwachting begin 2019 ter inzage gaan.

4. Bestaande milieusituatie en milieugevolgen

4.1 Algemeen

Het detailniveau van het onderzoek in de verkenningsfase en de planuitwerkingsfase dient zodanig te zijn dat de voor het milieu onderscheidende keuzes duidelijk worden. De milieugevolgen van het te onderzoeken voorkeursalternatief in fase 2 zullen voldoende gedetailleerd moeten worden onderzocht om ook te voldoen aan de eisen die vanuit de vervolgbesluiten (vergunningen en ontheffingen) worden gesteld.

Maak een duidelijk onderscheid in de milieugevolgen van de alternatieven in de realisatiefase (aanleg/inrichting) en de eindsituatie (beheer, onderhoud en gebruik).

4.2 Landschap en cultuurhistorie

Geef in het MER een inschatting van de effecten van de verschillende alternatieven op de aspecten landschap en cultuurhistorie (inclusief archeologie). De archeologische en cultuurhistorische waarden staan al voldoende beschreven in het rapport 'Integrale Verkenning Ravenstein-Lith: Bureauonderzoek archeologie, cultuurhistorie en landschap', en de ruimtelijke aspecten in het 'Ruimtelijk Kwaliteitskader, Verkenning Ravenstein-Lith'. Geef nog wel duidelijk aan uit welke elementen de Lelyzone in het plangebied precies bestaat en welke waarden deze elementen vertegenwoordigen.

In het Ruimtelijk Kwaliteitskader zijn zeven ambities en daaruit volgend leidende principes geformuleerd (hoofdstuk 4) die gelden voor de drie doelen van Meanderende Maas. De Commissie acht het van belang duidelijk te maken:

- hoe de leidende principes precies worden gehanteerd bij de beoordeling van effecten op verschillende schaalniveaus, van oplossingen op afzonderlijke locaties tot en met de alternatieven over de gehele lengte van het dijktraject;
- hoe het wegingsproces in het beoordelingskader landschap verloopt als er effecten optreden die een wisselende score hebben op de leidende principes.

Het laatste punt is met name relevant in situaties waar positieve effecten optreden door verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van dijk en omgeving. Het is dan van belang de negatieve effecten op bestaande landschappelijke waarden los te beschouwen van positieve effecten van het voornemen, ook in de samenvatting. Uit de resulterende totaalscore in de effectbeoordeling kan anders ten onrechte de indruk ontstaan dat er geen veranderingen plaatsvinden.

Maak de effecten (positief, negatief) inzichtelijk aan de hand van visualisaties. Voer de visualisaties bij voorkeur uit in de vorm van vergelijkingen tussen 'nu' en 'straks' vanaf steeds dezelfde gezichtspunten, bijvoorbeeld veelgebruikte verblijfplaatsen of routes.

4.3 Natuur

Beschrijf de kenmerkende (riviergebonden) natuurwaarden in het studiegebied. Schets eerst op hoofdlijnen het functioneren van de riviergebonden natuur en vervolgens de potentiële effecten in de aanleg- en eindfase. Betrek ook binnendijkse natuur wanneer blijkt dat alternatieven, bijvoorbeeld door zomerbedverlaging, een verdrogend effect hebben dat zich voortzet voorbij de dijk.

De ontwikkeling van de natuur in het plangebied is nauw verbonden met 2 of 3 van de leidende principes uit het ruimtelijk kwaliteitskader, dus kan op dezelfde manier worden benaderd als hierboven voor landschap en cultuurhistorie is aangegeven. Analoog aan landschap en cultuurhistorie is het ook voor natuur belangrijk onderscheid te maken tussen huidige soorten en levensgemeenschappen die eventueel aangetast kunnen worden en ecologische potenties die in de alternatieven juist tot expressie kunnen worden gebracht. Dit om te voorkomen dat positieve en negatieve effecten tegen elkaar worden weggestreept, waardoor het onderscheid tussen

alternatieven vervaagt . Bovendien ontstaat zo beter inzicht in de vraag hoe mitigatie/compensatie die mogelijk nodig is zich verhoudt tot geplande/overwogen maatregelen op het vlak van rivierverruiming en natuurontwikkeling.

Natura 2000-gebieden

Hoewel binnen het plangebied geen Natura 2000-gebieden liggen, kunnen activiteiten binnen het plangebied, in cumulatie met andere activiteiten, leiden tot gevolgen voor Natura 2000-gebieden op enige afstand. Zo kan het gebied 'Rijntakken' misschien een verhoogde stikstofbelasting ondervinden. Beschrijf welke mogelijke gevolgen voor de nabije en gevoelige Natura 2000-gebieden optreden. Toets de mogelijke gevolgen van dit voornemen aan de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. Geef aan of en zo ja, op grond waarvan met zekerheid kan worden gesteld dat significante negatieve gevolgen voor Natura 2000-gebieden (afzonderlijk en in cumulatie met andere activiteiten en projecten⁹) op voorhand zijn uit te sluiten. Indien significante gevolgen niet zijn uit te sluiten, dient een Passende beoordeling te worden opgesteld. Neem deze Passende beoordeling herkenbaar op in het MER. Mitigerende maatregelen kunnen in de Passende beoordeling worden betrokken.¹⁰

Natuurnetwerk Brabant (NNB) en Gelders Natuurnetwerk (GNN)

Grote delen van de uiterwaarden behoren tot het natuurnetwerk van beide provincies en daarmee ook tot het Nationale Natuurnetwerk (NNN). Het NNB beslaat daarbij zelfs een ruimere oppervlakte dan het NNN. Geef de natuurnetwerk-gebieden aan op kaart. De gebieden zijn voor een deel nog niet ingericht voor natuur en moeten volgens beleid in 2027 zijn ingericht. Voor de inrichting is dit project een belangrijke kans omdat de doelstellingen en leidende principes overlappen met de mogelijkheid om de rivier weer meer sturend te laten zijn voor de ontwikkeling van de uiterwaarden. Ga daarom na welke bijzondere natuurpotenties het gebied heeft en hoe deze samen kunnen gaan met de doelen van het project. Behalve meanders en geulen kan het hierbij mogelijk ook gaan om rivierduinen of kronkelwaardruggen die groeiplaatsen kunnen bieden aan soortenrijke en bloemrijke vegetaties.

Beschrijf de positieve en negatieve gevolgen voor de natuur (wezenlijke kenmerken en waarden) van deze gebieden, bijvoorbeeld uitgewerkt in natuurbeheertypen of habitattypen, ook rekening houdend met grondwaterafhankelijke natuur (kwel), en toets deze aan het beschermingsregime voor het GNN en NNB. Breng de (eventuele) compensatieopgave in beeld en geef aan hoe die wordt ingevuld, en hoe de ecologische samenhang van het GNN en NNB daarbij wordt gewaarborgd. Breng ook eventueel kwaliteitsverlies door externe werking op het GNN en NNB in beeld die op

⁹ Bij cumulatie dienen alle projecten/activiteiten meegenomen te worden die zeker of waarschijnlijk gerealiseerd zullen worden, en gecombineerd met het voornemen een groter effect op de instandhoudingsdoelstellingen kunnen hebben dan het voornemen afzonderlijk.

¹⁰ Compensatie kan alleen worden onderzocht indien aantasting van natuurlijke kenmerken niet kan worden uitgesloten. Het voornemen kan dan alsnog doorgang vinden indien de zogenaamde ADC-toets succesvol in de juiste volgorde wordt doorlopen. Deze toets houdt in: zijn er geen Alternatieven zijn met minder nadelige gevolgen?, is sprake van Dwingende redenen van groot openbaar belang?, is Compensatie mogelijk?

grond van de verordeningen niet compensatieplichtig is¹¹, en geef aan hoe hiermee wordt omgegaan.

Beschermde soorten

Beschrijf de beschermde soorten¹² in het studiegebied voor zover het voornemen de functionaliteit van hun leefgebied kan beïnvloeden. Doe dit voor, zover relevant, voor de aanleg- en eindfase afzonderlijk. Geef de aanwezigheid van beschermde soorten aan op kaart¹³ en ga in op de volledigheid van de beschikbare gegevens. Beschrijf per relevante soort in hoeverre verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming overtreden worden en wat de gevolgen kunnen zijn voor de gunstige staat van instandhouding, rekening houdend met mitigerende en eventueel compenserende maatregelen. Motiveer, indien een ontheffing nodig is, op grond waarvan wordt verondersteld dat die wordt verleend.

Bomen en houtopstanden

Geef de ligging en het areaal van de bosgebieden en houtopstanden aan in het plangebied. Beschrijf het oppervlakteverlies en de compensatie van de bomen en houtopstanden per alternatief.

4.4 Bodem en water

Besteed in het MER, in ieder geval voor het voorkeursalternatief, aandacht aan:

- De benodigde hoeveelheden grond, de herkomst en de kwaliteit ervan (fysisch en chemisch).
- Mogelijke risico's voor zettingen zowel ter plaatse van de dijkvakken als in de directe omgeving en de mogelijke gevolgen voor aanwezige bebouwing.
- De beïnvloeding van het hydrologische systeem (grondwaterstanden en stromingen) onder verschillende omstandigheden, zoals bij plaatsing van waterremmende constructies, uitvoering van rivierverruimings- en gebiedsmaatregelen en voorziene verondiepingen¹⁴. Maak daarbij onderscheid in situaties met hoge, reguliere en lage rivierstanden.
- De relatie met kwel en eventuele wateroverlast in de achterliggende polders bij de hiervoor genoemde verschillende rivierstanden, alsmede in samenhang met de uiterwaarden verlaging in het project Demen-Dieden.
- De (mogelijke) gevolgen voor de doelen voor de Maas vanuit de Kaderrichtlijn Water;
- Eventueel aanwezige (lokale) bodemverontreinigingen en de wijze waarop hiermee wordt omgegaan.

¹¹ Bijvoorbeeld additionele permanente verstoring door licht of geluid.

¹² Relevante soorten van artikel 3.1 (vogels), artikel 3.5 (m.n. habitatrictlijnsoorten) en artikel 3.10 (overige nationaal beschermde soorten) Wet natuurbescherming^{Bij} vogels kan aanvullend getoetst worden aan soorten met jaarrond beschermde nesten.

¹³ Bij vogelsoorten kan eventueel gewerkt worden met dichtheidskaarten.

¹⁴ De verondieping betreft in ieder geval waterplas 'De Schans'. De effectbeoordeling zal zich, mede in het licht van de eerder genoemde optionele projecten (paragraaf 3.2. van dit advies), ook moeten uitstrekken tot de situatie aan de Gelderse kant van de rivier. Ook moet in worden gegaan op de effecten van de verondieping voor de gebruiksfuncties van de plas.

4.5 Woon- en leefmilieu

Lucht, licht, geluid en trillingen

Beschrijf de effecten van lucht- (fijn stof), licht-, (laagfrequent) geluid- en trillinghinder op het woon- en leefmilieu en geef aan of de effecten passen binnen de wettelijke kaders. Ga ook in op de duur van deze gevolgen en op maatregelen om deze hinder te beperken, en op onzekerheden daarbij.

Verkeer

Beschrijf op basis van een (indicatieve) grondbalans en grondstromenplan de onderscheidende verkeerseffecten en voor het voorkeursalternatief de (verwachte) vervoers-bewegingen die plaatsvinden in de realisatiefase. Geef aan of vervoer via het water mogelijkheden biedt om het wegennet te ontzien en zo overlast te verminderen. Ga in op de mogelijke gevolgen voor de verkeerscirculatie, verkeersveiligheid en de bereikbaarheid van woningen en aanliggende percelen tijdens de uitvoering van de werkzaamheden.

5. Overige aspecten

5.1 Vorm en presentatie

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. Presenteer de vergelijking bij voorkeur met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Zorg ervoor dat:

- het MER zo beknopt mogelijk is, onder andere door achtergrondgegevens niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar met verwijzing in bijlagen op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst zijn opgenomen;
- recent, goed leesbaar kaartmateriaal is gebruikt, met duidelijke legenda.

Wanneer een volledig digitaal en interactief MER opgesteld wordt, dan verwijst de Commissie graag naar de aanbevelingen die zij daarvoor in 2017 gaf.

http://api.commissiemer.nl/docs/mer/p31/p3195/3195_advies_beoordeling_interactief_milieu_effectrapport.pdf

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de voorgenomen activiteit en de alternatieven daarvoor;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven, de onzekerheden en leemten in kennis die daarbij aan de orde zijn;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het voorkeursalternatief.

Bijlage C Advies van Brabant Advies

Geacht College,

De Provinciale Raad voor de Leefomgeving (PRL) heeft een toegewezen taak in het adviseren over MER-projecten in de provincie Noord-Brabant. In dat verband hebben wij uw verzoek (d.d. 30 november 2018) ontvangen om te adviseren over de ontwerp Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor de Meanderende Maas dijktraject Ravenstein-Lith.

De PRL adviseert:

- omdat dit project in de regio consequenties heeft voor de leefomgeving o.a. ruimtelijk, milieukundig en sociaal;
- met een integrale blik en afweging door kennis en netwerken van de verschillende domeinen van BrabantAdvies te betrekken;
- op hoofdlijnen vanuit een Brabantse scope. Zij kijkt hierbij breder dan alleen naar milieueffecten.

Na bestudering van de ontwerp NRD hebben we de volgende met elkaar samenhangende aandachtspunten.

4.1.1 1. Benutten van natuurlijke processen

Het project de Meanderende Maas richt zich op het realiseren van waterveiligheid door versterking van het dijktraject Ravenstein-Lith en door rivierverruiming. Het is goed vast te stellen dat hierbij tegelijkertijd gekeken wordt naar de bijdrage van deze ruimtelijke ingreep aan de ecologische, sociale en economische versterking van het gebied.

Bij het keuzeprocess van het waterveilig, klimaatrobuust en toekomstbestendig inrichten van het gebied geven wij u in overweging zo veel mogelijk gebruik te maken van de werking en kracht van natuurlijke processen langs een langer riviertraject. Dit bijv. door het laten meestromen van meanders en de ruimte tussen en achter de dijken te benutten als waterberging om extreme piekafvoer te accommoderen. Dit alles zonder onevenredige economische schade aan te richten aan lokale bedrijvigheid en woon- en verblijffuncties.

Wij hebben in dit verband kennisgenomen van de varianten X en Z. Wetende dat u niet per se inzet op een keuze voor een van de twee, maar juist veel ziet in combinatie van sterke elementen van beide, zouden wij in lijn met bovenstaande vooral aandacht willen geven aan de ideeën van natuurlijke klimaatbuffers en het daarbij meeliften met de natuurlijke processen, behorende bij de dynamiek van een rivier. Kijk daarbij ook of (nieuwe of bestaande) natuur een oplossing kan bieden voor deze klimaatadaptatie.

4.1.2 2. Afstemming en samenwerking met provincie Gelderland.

Het is ons duidelijk geworden dat de dijken aan de Gelderse kant van dit specifieke traject volgens de waterveiligheidsnormen niet om een urgente aanpak vragen en dat versterking pas na 2030 aan de orde is.

De PRL acht het waardevol en noodzakelijk dat de provincies Noord-Brabant en Gelderland bij dit project samen optrekken en dat ook aan Gelderse zijde een bijdrage geleverd wordt aan het op lange termijn waterveilig en klimaatrobuust inrichten. Ook in geval er nu een niet rechtstreeks

veiligheidsrisico aanwezig is, is het gewenst te bezien of een meer klimaatrobuuste inrichting problemen in de toekomst kan helpen voorkomen. Dat betekent een consistente en adaptieve aanpak: zorg dat je doet wat nu nodig is en maak het mogelijk maatregelen te treffen die in de toekomst nodig zijn. In dit verband worden een aantal interessante opties (in alternatief X) benoemd, nabij Batenburg, Maasbommel en ten noordoosten van Alphen. Het gezamenlijk optrekken als provincies is ook als signaal naar de omgeving van strategisch belang. Je laat daarmee zien dat je in (min of meer) gelijke mate actief bezig bent met waterveiligheid niet alleen technisch, maar ook middels inrichting van riviersystemen te organiseren.

4.1.3

4.1.4 3. Hoger schaalniveau

Ravenstein-Lith is één van de koploperprojecten in het kader van de dijkversterking en rivierverruiming langs de Maas en is daarmee onderdeel van een groter geheel. Wij roepen u op te anticiperen op de langere termijneffecten van klimaatverandering. Nu de waterveiligheidsnormen recent zijn bijgesteld, is het een goed moment te anticiperen op de grote effecten van klimaatverandering, o.a. zich manifesterend in grote extremen. In dit verband kan gedacht worden aan oplossingen voor rivierafvoer bij extreem hoog water.

Op een hoger schaalniveau zou er bovendien gekeken kunnen worden naar de interactiemogelijkheden tussen het watersysteem van de Maas en de Waal, van belang bij extreme situaties van droogte c.q. hoog water. Ook is het ons inziens van belang andere ontwikkelingen in de regio, zoals die van de Zuiderwaterlinie, te betrekken en mogelijke effecten op het projectgebied mee te nemen. Denk hierbij aan recreatieve activiteiten die ontwikkeld worden rondom de Zuiderwaterlinie waarvan dit gebied deel uitmaakt.

4.1.5

4.1.6 4. Betrokkenheid bewoners en belanghebbenden

We hebben waardering voor de manier waarop bewoners binnen het projectgebied betrokken zijn bij de invulling van de plannen via werkplaatsen en website. Zet dit voort bij de vervolgstappen van het project.

Sluit in dit verband waar mogelijk - en met de hoofdpoging van het project in het vizier - aan bij lopende gebiedsactiviteiten zoals aan de Gelderse kant van de Maas, waar de zogenaamde expeditie over de Maas (zie <https://www.expeditie-overdemaas.nl/>) veel bewoners mobiliseert bij de archeologische vondsten en cultuurhistorische identiteit van het gebied. Betrek daarnaast ook de belanghebbenden in het hele effectgebied, met name van bovenstrooms gelegen gemeenten.

4.1.7

4.1.8 5. Oefenen in de geest van de Omgevingsvisie

Bovenstaande punten passen ons inziens bij het 'Diep-Rond-Breed kijken', een van de belangrijke uitgangspunten van de Brabantse Omgevingsvisie. Aanvullend benoemen wij in dit verband kansen van de Meanderende Maas voor andere maatschappelijke vraagstukken zoals de energietransitie (zijn er bijvoorbeeld mogelijkheden voor aquathermie?) en de kansen voor versterking van cultuurhistorische waarden van het landschap.

Wij wensen u succes met de uitwerking van het plan en hopen u hiermee naar voldoening te hebben geadviseerd.

Met vriendelijke groet,

Pieter van Geel
BrabantAdvies,
voorzitter Provinciale Raad voor de Leefomgeving